

T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

#**MİLLİ**
TEKNOLOJİ
HAMLESİ

2018 Yılı Turizm ve Endüstriyel Gelişme Mali Destek Programı

PROGRAM SONRASI DEĞERLENDİRME RAPORU

Aralık 2023

INOMER
rekabet ve kalkınma

**2018 Yılı Turizm ve Endüstriyel Gelişme
Mali Destek Programı**

Program Sonrası Değerlendirme Raporu

Aralık 2023

Paris - Silicon Valley
Eindhoven - Beijing- Ankara -Moscow - Washington D.C.
e-mail: info@inomer.fr www.inomer.fr www.inomer.org

İçindekiler

Kısaltmalar ve Tanımlar	4
Kısaltmalar	4
Tanımlar	4
Yönetici Özeti	6
Giriş	9
1. Program Hakkında Genel Bilgiler	10
1.1. Programın Tanım ve Kapsamı	10
1.2. Programın Amaç ve Öncelikleri.....	11
2. Programın Sonuçları.....	12
2.1. Bütçe Gerçekleşmeleri.....	12
2.2. Proje Başvuruları, Sözleşme İmzalanan ve Tamamlanan Projelere İlişkin İstatistik Bilgiler	12
3. Programın Değerlendirilmesi.....	14
3.1. Değerlendirmede Kullanılan Yöntem	14
3.1.1. Değerlendirme Kriterleri	14
3.1.2. Yapılandırma.....	16
3.1.3. Yararlanıcılara Yönelik Anket Uygulaması	16
3.1.4. Ajans Uzmanları ile Gerçekleştirilen Görüşme.....	16
3.1.5. İkincil Verilerin İncelenmesi	16
3.1.6. Raporlama	16
3.2. Amaç ve Öncelikler Kapsamında Performans Göstergeleri	16
3.3. Değerlendirme Kriterleri Kapsamında Programın İncelenmesi	18
3.3.1. İlgililik.....	19
3.3.2. Etkinlik	20
3.3.3. Etkililik.....	23
3.3.4. Etki.....	25
3.3.5. Sürdürülebilirlik.....	26
4. Sonuç ve Değerlendirmeler	28
4.1. Sonuçlar ve Çıkarılan Dersler.....	29
4.2. Öneriler	30
Kaynaklar.....	31

Şekiller

Şekil 1. Programa Başvuran ve Tamamlanan Proje Sayıları.....	12
Şekil 2. Sözleşmeye Bağlanan ve Gerçekleşen Destek Tutarları (Milyon TL).....	13
Şekil 3. Yararlanıcıların Kurum Türleri	13
Şekil 4. FKA Mali Destek Programları Değerlendirme Süreci.....	14
Şekil 5. Değerlendirme Kriterleri ve Soruları.....	15
Şekil 6. Anket Katılımcılarının Kurum Türleri, n=16.....	19
Şekil 7. Ankete Katılan Yararlanıcıların Programı Finansal Olarak Değerlendirmesi, n=16	21
Şekil 8. Ankete Katılan Yararlanıcıların Destek Süreçlerinin Uygunluğuna İlişkin Görüşleri, n=16.....	21
Şekil 9. Ankete Katılan Yararlanıcıların Programın Başvuru Sürecine İlişkin Görüşleri, n=16	22
Şekil 10. Ankete Katılan Yararlanıcıların Proje Uygulama Süreçlerine İlişkin Görüşleri, n=16	22
Şekil 11. Ankete Katılan Yararlanıcıların Destek ile Elde Ettikleri Çıktılar, n=16.....	23

Şekil 12. Ankete Katılan Yararlanıcıların Finansal Kaynak Yaratarak Buldukları Girişimler, n=16	24
Şekil 13. Yararlanıcılarda Görülen Davranışsal Değişiklikler, n=16	24
Şekil 14. Projelerin Bölgeye Etkileri, n=16.....	25
Şekil 15. Yararlanıcıların Elde Ettikleri Proje Tecrübesi ile Başka Desteklerden Faydalanması, n=16	26
Şekil 16. Kamu Müdahalesi Yaklaşımına Göre Program Tasarım, Uygulama, İzleme ve Değerlendirme Mantığı.....	28

Tablolar

Tablo 1. Mali Destek Programının Öncelikleri	6
Tablo 2. Programın Bütçe Gerçekleşmeleri	12
Tablo 3. Programın Öncelikleri Bazında Gerçekleşen Performans Göstergeleri	17

Kısaltmalar ve Tanımlar

Kısaltmalar

FKA:	Fırat Kalkınma Ajansı
OSB:	Organize Sanayi Bölgesi
TGB:	Teknoloji Geliştirme Bölgesi
STEM:	Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik
KAYS:	Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi
TÜBİTAK:	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
KOSGEB:	T.C. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı

Tanımlar ¹

Artımsallık (additionality): Bir kamu müdahalesinin hedeflediği ve yararlanıcılar tarafından gerçekleştirilmesi arzu edilen bir faaliyetin/projenin, kamu müdahalesi olmadan gerçekleştirilmesinin mümkün olup olmayacağını ifade eder. Tam artımsallık, müdahale olmadan faaliyetin/projenin yapılamayacağını ifade etmektedir. Kısmi artımsallık, yararlanıcılar tarafından zaten gerçekleştirilecek bir faaliyetin/projenin müdahale sayesinde daha kısa sürede veya daha geniş kapsamda ya da daha yüksek standartlarda gerçekleştirilmesi durumudur.

Birincil veri: Değerlendirmeyi gerçekleştirmek için çalışmayı yapan uzmanlar tarafından doğrudan sahadan toplanan verileri ifade eder.

Davranışsal artımsallık (behavioral additionality): Kamu desteğinin yararlanıcının proje konusu ile ilgili davranış ve stratejisinde yarattığı farkı ifade eder.

Değişim Teorisi: Programın girdileri ve aktiviteleri ile öngörülen çıktı, sonuç ve etkilerinin ve de bunlar arasındaki ilişkisel yolların tespitini sağlayan bir tasarım aracıdır. Bu sayede programın hedefleri ile ortaya konması beklenen çıktı, sonuç ve etkiler (“neticeler”) arasındaki ilişkiler tanımlanır; öngörülen neticelerin elde edilmesi için gereken kaynak ve aktivitelerin doğru belirlenmesi sağlanır; bunlar üzerinde etkisi olabilecek dış etkenler ve riskler belirlenir ve program uygulanırken dikkate alınmak üzere risk yönetim çerçevesi hazırlanır; programın izlenmesinde kullanılacak göstergeler, bunlara dair hedefler ve bu göstergelerin toplanması için gereken yöntemler belirlenir.

Etki (impact/utility): Etki kriteri ile Programın sosyal, ekonomik ve çevresel anlamda uzun vadede geniş kapsamlı sonuçları değerlendirilir. Bu kriter altında sadece amaçlanan etkiler değil, amaçlanmayan olumlu ya da olumsuz tüm etkiler değerlendirilir.

Etkililik (effectiveness): Etkililik kriteri ile Programın hedeflerinin elde edilip edilmediği, uygulama sırasında meydana gelen zorluklar ve bunlar için bulunan çözüm yöntemleri ile dışsal etkiler dikkate

¹ © INOMER, 2010-2021

alınır. Program sonucu elde edilen çıktı, sonuç veya etkilerin Programın ana amacına hizmet edip etmediği değerlendirilir.

Etkinlik (efficiency): Bu kriter ile Program sonucu elde edilen çıktı, sonuç ve etkileri çerçevesinde kullanılan kaynaklar ve girdileri ölçülür, girdi ve çıktıların orantılı olup olmadığı ölçülür. Verimlilik kriteri ile Program için tahsis edilen bütçeyle daha fazlasının elde edilip edilemeyeceği değerlendirilir.

İkincil veri: Programları değerlendirmek için kullanılan farklı kaynaklarda daha önceden derlenmiş veri setleridir.

Program: Bir politikanın uygulanması için oluşturulan işlevsel aracı ifade eder.

Program değerlendirme: Kamu kurumlarınca uygulanan programlarla, başlangıçta belirlenen amaç ve hedeflere ulaşma yolunda ilerlenip ilerlenmediğini ve hedeflenen sonuç ve etkilerin yaratılıp yaratılmadığını tespit etmek ve bu tespitlere bağlı olarak bir yargıya varmak amacıyla gerçekleştirilen çalışmayı ifade eder.

Sürdürülebilirlik (sustainability): Program sonucu oluşan çıktı, sonuç ve etkilerin sürekliliğini dikkate alır. Program sonucu ortaya çıkan faydaların, Programın sağladığı finansal destek sona erdiğinde de yararlanıcıların kendi kaynakları veya diğer dışsal kaynaklarla sürdürülebilme durumu değerlendirilir. Sürdürülebilirliğin sağlanmasında finansal kaynakların yanı sıra kurumsal kapasite, insan kaynakları ve çevresel etkiler de önem taşıdığından, bu hususların da dikkate alınması gerekir.

Uygunluk (relevance): İlgililik kriteri ile Programın hedeflerinin genel sosyoekonomik amaç ve ihtiyaçlara, ulusal veya bölgesel plan ve programlara uygunluğu değerlendirilir.

Yönetici Özeti

Bu rapor, Fırat Kalkınma Ajansının 2018 yılında yürüttüğü Turizm ve Endüstriyel Gelişim Mali Destek Programının program sonrası değerlendirmesine yönelik olarak hazırlanmıştır. Program kâr amacı gütmeyen kurum ve kuruluşlar ile teknoparklar ve iş geliştirme merkezlerine yönelik olarak hazırlanmış, programın toplam bütçesi 19 milyon TL olarak belirlenmiş ve program kapsamında desteklenen ve tamamlanan toplam 18 projeye 14,26 milyon TL hibe sağlanmıştır.

Nitel ve nicel yöntemlerin birlikte kullanılmasıyla gerçekleştirilen bu çalışma, uluslararası değerlendirme kriterleri ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan “Kalkınma Ajanslarınca Uygulanan Mali Desteklerin Değerlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar” doğrultusunda; programların

- Bölge ve yararlanıcılar için **uygunluğunu** (ilgililik kriteri),
- **Etkin ve etkili** bir biçimde yürütülüp yürütülmediğini,
- Ortaya koydukları **etkilerini**,
- Etkilerinin **sürdürülebilirliğini**

Analiz etmekte; tüm bunlardan hareketle yeni tasarlanacak programlara ışık tutacak öneriler sunmaktadır.

Değerlendirme çalışması, birincil ve ikincil verilerin derlenmesi ve analizini içeren çoklu-yöntem metodolojisiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın ilk aşamasını, uygulanacak yöntemlerin netleştirilmesi ile sahada kullanılacak soru formlarının, değerlendirme kriterleri, program göstergeleri ve Ajans tarafından tutulan bilgi ve veriler göz önünde bulundurulmuş olarak hazırlanması oluşturmuştur. Ajansın mali destek alan tüm kurumlardan değerlendirme sorularına yönelik veri toplanabilmesi için anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anketler, yararlanıcıların %89’u (16 kurum) tarafından cevaplanmıştır.

Ayrıca, Ajans tarafından başvuru ve uygulama sürecinde projeler özelinde toplanmış olan izleme verileri düzenlenip konsolide edilerek analiz edilmiştir. İzleme verileri dışında programlara ait başvuru rehberleri, ulusal ve bölgesel politikalar ve planlar, program kapanış raporları, faaliyet raporları ve ajans mevzuatı da incelenmiş ve programların değerlendirilmesinde birer girdi olarak kullanılmıştır. Programın Ajans tarafından belirlenen öncelikleri Tablo 1’de verilmektedir.

Tablo 1. Mali Destek Programının Öncelikleri

Mali Destek Programı	Öncelik
Turizm ve Endüstriyel Gelişim Mali Destek Programı	Öncelik 1: Bölge Turizm Rotaları ve Önemli Turizm Değerlerinin Geliştirilmesi Öncelik 2: Endüstriyel Üretimde Ortak Kullanım Alanlarının Geliştirilmesi

Kaynak: Turizm ve Endüstriyel Gelişim Mali Destek Programı Başvuru Rehberi, T.C. Fırat Kalkınma Ajansı

Programa toplam 51 geçerli başvuru yapılmış; 20’si ile sözleşme imzalanmış; 2 projenin sözleşmesi feshedilmiş ve 18 proje başarıyla tamamlanmıştır.

Yapılan değerlendirmeler sonucunda programın bölgede faaliyet gösteren kurumların ihtiyaçları, ulusal ve bölgesel planlar, stratejiler ile ilgili olarak kurgulandığı görülmüştür. Program temel olarak Onuncu Kalkınma Planı ve Bölge Planındaki hedefler ile uyumludur.

Programa bölge illerinden en fazla başvuru Malatya'dan gerçekleşmiş (toplam başvuruların %35'i), buna paralel olarak en fazla sayıda tamamlanan proje de Malatya'dan olmuştur (toplam tamamlanan projelerin %44'ü). Program başvurularının %33'ü Elazığ'dan ve %22'si Bingöl'den gerçekleşmiş; tamamlanan projelerin ise %28'i Bingöl'den %17'si ise Elazığ'dandır. En az sayıda başvuru Tunceli'den gerçekleşmiş (toplam başvuruların %10'u) ve buna paralel olarak tamamlanan projelerin %11'i Tunceli'de yürütülmüştür.

Program kapanış raporu verilerine göre bölge turizminin geliştirilmesi amacıyla restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmiş, rekreasyon alanları düzenlenmiş, çevre alanları düzenlenmiş, alternatif turizm tesisleri kurulmuş/modernize edilmiş, taşınmaz kültür varlıkları turizme kazandırılmış, turizm portalı hazırlanmış ve turizm destinasyonları geliştirilmiştir.

Bölgenin endüstriyel üretimde ortak kullanım alanlarının geliştirilmesine yönelik olarak ise Organize Sanayi Bölgelerine yatırım yapılmış, hizmetlerden faydalanan işletme sayısı artırılmış, laboratuvar veya ortak kullanım alanları geliştirilmiştir.

Elde edilen bulgular ışığında Ajans tarafından programın etkin şekilde yürütüldüğü sonucuna ulaşılmış ve programın gelişmeye açık yönleri değerlendirilmiştir. Program tanıtımlarında Ajans tarafından gerçekleştirilen bilgilendirme faaliyetlerinin etkisi yüksek olduğu görülmüştür. Programın finansal unsurları (hibe miktarları, destek oranları ve ön ödeme yüzdeleri) ve süreçleri yararlanıcılar tarafından genel olarak olumlu bulunmuştur.

Değerlendirme sonucunda programın bölge için olumlu katkılarının olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yüksek ve orta derecede etki sağlanan başlıklar incelendiğinde öncelikli olarak program ile bölge tanıtımına sağlanan katkı, bölge halkının memnuniyetinin artırılması ve bölge istihdamına olan fayda dikkat çekmektedir. Bunların yanı sıra yürütülen projeler ile bölge halkına sunulan sosyal ve kültürel faaliyet imkânlarına, çevresel sürdürülebilirliğe, bölgenin ulusal ve uluslararası turizm kapasitesine, bölge halkının yaşam kalitesine ve işletme/girişimcilerin rekabet güçlerine orta ve yüksek derecede katkı sağlanmıştır. Bölgenin bilim, teknoloji ve sanayi altyapısının gelişimine sağlanan katkı ise diğer başlıklara göre daha az düzeyde elde edilmiştir.

Program sayesinde yararlanıcılar davranışsal kazanımlar elde etmiş; projelerini ilgilendiren alanlarda teknik bilgi ve yetenekleri artmış; proje yazma ve yönetme kapasiteleri gelişmiştir. Destekten yararlanan kurumlar, projeleriyle elde ettikleri kazanımların uzun vadede süreceği görüşündedir.

Değerlendirme bulgularından yola çıkılarak, yeni tasarlanacak programlara ışık tutması amacıyla öneriler geliştirilmiştir. Bu önerilerin bir özeti aşağıda sunulmaktadır. Kapsamlı önerilere ise raporun "Sonuç ve Değerlendirmeler" bölümünde yer verilmiştir.

- Yararlanıcılar tarafından dile getirilen ve getirilemeyen ihtiyaçların, sorunların ve zorlukların düzenli olarak bilimsel yöntemlerle tespit edilmesi ve bu doğrultuda program tasarımlarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla, Ajansın tasarım öncesinde, hedef alınan kurumların ihtiyaçları konusunda kapsamlı araştırma faaliyeti gerçekleştirilmesi önerilmektedir.

- Program tasarımlarının, program etki yollarının belirleneceği bir değişim teorisinin hazırlanmasıyla gerçekleştirilmesi ve buradan elde edilen veriler ışığında performans göstergelerinin belirlenmesi izleme ve değerlendirme faaliyetlerinin verimliliğini artıracaktır.
- Program performans göstergelerinin değişim teorisine bağlı olarak faaliyet, çıktı, sonuç ve etki sınıflandırmasıyla açık ve net biçimde ve birbirinden bağımsız olacak şekilde kurgulanması programın daha sağlıklı izlenmesini değerlendirmesini sağlayacaktır.
- Program izleme verilerinin göstergelere bağlı olarak yıllar bazında zaman serileri oluşturacak şekilde toplanmasını sağlayacak bir sistemin kurulması; çıktı göstergelerine ait verilerin projelerin bitiminde, sonuç göstergelerine ait verilerin ise projelerin bitiminden en az 1 yıl sonra yararlanıcılardan alınması programların daha detaylı değerlendirilmesi ve bölgeye olan etkilerin daha verimli ölçülebilmesini sağlayacaktır. Bu aşamada hedefe ulaşamayan performans göstergelerinde bunun sebeplerinin neler olduğuna dair verilerin de güncellenmesi önerilmektedir.
- Proje başvurularının niteliğini artırmak için bölge illerinde ve ilçelerinde düzenlenen bilgilendirme toplantılarını artırmak faydalı olacaktır. Ayrıca, proje hazırlık sürecine yönelik çevrimiçi eğitimler tasarlayıp uygulamak ve bu süreci kısa videolarla anlatmak, maliyet-etkin çözümler arasında yer alabilir.
- Ajans duyurularının etkinliğini artırmak için, tanıtım ve bilgilendirme faaliyetlerinde yerel medyanın daha aktif kullanılması önerilmektedir.
- Programın bölge üzerindeki etkisini artırmak amacıyla, projelerin sürdürülebilirlik çalışmalarının güçlendirilmesi ve tanıtım faaliyetlerinin sürekliliğini sağlamak için alınacak önlemler değerlendirilmelidir.

Giriş

Fırat Kalkınma Ajansı, faaliyet alanına giren TRB1 Düzey 2 bölgesi olan Bingöl, Elazığ, Malatya ve Tunceli’de 2018 yılında toplam 19.000.000 TL bütçeli Turizm ve Endüstriyel Gelişme Mali Destek Programının çağrısına çıkmıştır.

Söz konusu programın program sonrası değerlendirmesine yönelik olarak gerçekleştirilen bu çalışma, öncelikli olarak, program ile bölgesel planlarda öngörülen amaç ve hedeflere ne derece yaklaşıldığının belirlenmesi amacıyla yürütülmüştür. Bunun yanı sıra, değerlendirme bulgularından hareketle, Ajansın tasarlayacağı yeni programlarda etkinlik ve verimliliğin artırılmasına katkı sağlanması amaçlanmıştır. Çalışma ile ayrıca, Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliğinde öngörüldüğü şekilde programların etki ve sonuçlarının ortaya koyulması da hedeflenmiştir.

Nitel ve nicel yöntemlerin birlikte kullanılmasıyla gerçekleştirilen bu çalışma, uluslararası değerlendirme kriterleri ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan “Kalkınma Ajanslarınca Uygulanan Mali Desteklerin Değerlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar” doğrultusunda; programların

- Bölge ve yararlanıcılar için **uygunluğunu (ilgililik kriteri)**,
- **Etkin ve etkili** bir biçimde yürütülüp yürütülmediğini,
- Ortaya koydukları **etkilerini**,
- Etkilerinin **sürdürülebilirliğini**

Analiz etmekte; tüm bunlardan hareketle yeni tasarlanacak programlara ışık tutacak öneriler sunmaktadır.

Bu raporun takip eden bölümleri şu şekilde yapılandırılmıştır: Birinci bölümünde programın tanımı ve kapsamı ile amaç ve öncelikleri hakkında bilgi yer almaktadır. İkinci bölümde programın bütçe gerçekleştirmeleri, proje başvuruları, sözleşme imzalanan ve tamamlanan projelere ilişkin istatistikî bilgiler sunulmaktadır. Değerlendirme metodolojisi, programın amaç ve öncelikleri kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler ve anketlerden elde edilen bulguların değerlendirme kriterleri bazında analizi, üçüncü bölümde yer almaktadır. Raporun son bölümünde ise elde edilen tüm bulguların değerlendirilmesinden hareketle tespitler ve Ajans programlarının verimlilik, etkinlik ve etkilerinin artırılmasına yönelik öneriler sunulmaktadır.

1. Program Hakkında Genel Bilgiler

1.1. Programın Tanım ve Kapsamı

Turizm ve Endüstriyel Gelişme Mali Destek Programının amaç ve öncelikleri, programın uygulandığı dönemi kapsayan TRB1 Bölge Planı² esas alınarak belirlenmiştir. Bölge Planı “Eğitimli ve girişimci insan gücüyle üreten, yaşam kalitesi yüksek TRB1” vizyonu ile hazırlanmış ve bu doğrultuda altı öncelik alanı belirlenmiştir: (1) Sosyal ve beşeri sermayenin gelişimi, (2) Fiziki altyapının iyileştirilmesi, (3) Tarımsal üretimin ve verimliliğin artırılması, (4) Alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi, (5) Endüstriyel üretimin güçlendirilmesi, (6) Enerji ve maden varlığının etkin kullanımı. 2018 yılında yürütülen Turizm ve Endüstriyel Gelişme Mali Destek Programının amaç ve öncelikleri Bölge Planının vizyon, amaç ve hedefleri doğrultusunda hazırlanmıştır.

Program için hazırlanmış olan başvuru rehberinden³ yola çıkılarak, program hakkında genel bilgilendirmeler aşağıda sunulmuştur.

Programın Uygun Başvuru Sahipleri: Programın uygun başvuru sahipleri Başvuru Rehberinde şu şekilde tanımlanmıştır:

- Belediyeler
- İl Özel İdareleri (Büyükşehirlerde Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıkları)
- Köylere Hizmet Götürme Birlikleri
- İl Müdürlükleri
- Ticaret ve Sanayi Odaları
- Ticaret Borsaları
- Organize Sanayi Bölgeleri
- Küçük Sanayi Siteleri
- Teknoparklar
- İş Geliştirme Merkezleri (İŞGEM)
- Üniversiteler
- Altyapı Hizmet Birlikleri
- Mahalli İdare Birlikleri

Destek Miktar ve Oranları: Programın proje bazında belirlenen asgari ve azami destek tutarları 150.000 TL ile 2.500.000 TL olarak açıklanmıştır. Yararlanıcı bazında verilen destek oranı, kâr amacı gütmeyen kurum ve kuruluşlar için proje toplam uygun maliyetinin en az %25’i, en fazla %75’i; Teknoparklar ve İş Geliştirme Merkezi yönetici şirketleri için ise en az %25’i, en fazla %50’si olarak belirlenmiş ve bu değerlerin dışında kalan destek taleplerini içeren proje teklifleri değerlendirmeye alınmamıştır. Proje bütçesinin geri kalan bölümünün yararlanıcılar tarafından eş finansman olarak sağlanması öngörülmüş; aynı katkılar, eş finansman olarak kabul edilmemiştir.

Proje Süresi: Desteklenen projelerin azami süreleri 24 ay olarak belirlenmiştir.

² T.C. Firat Kalkınma Ajansı, TRB1 Bölge Planı, 2014-2023

³ T.C. Firat Kalkınma Ajansı, 2018 Yılı Turizm ve Endüstriyel Gelişme Mali Destek Programı Başvuru Rehberi

Proje Başvuru Süreci: Programın son başvuru tarihi 23 Mart 2018 olarak ilan edilmiştir. Ajansa sunulan projeler “Ön İnceleme” ve “Teknik ve Mali Değerlendirme” olmak üzere iki aşamada değerlendirilmiştir. Ön inceleme aşamasında projeler, başvuru sahibinin, ortaklarının ve proje konularının başvuru rehberinde belirtilen kriterlere uygunluğu yönünden ele alınmıştır. Bu aşamada başarılı bulunan projeler teknik ve mali açıdan değerlendirilmiş; projelerin kurumsal ve mali kapasiteleri, proje konusunun program amaç ve öncelikleri ile ilgililiği, önerilen metodolojinin yöntemi ve kalitesi, projenin destek sonrası sürdürülebilirliği ile projenin bütçe ve maliyet etkinliği göz önüne alınmıştır. Değerlendirmeler sonucunda toplam 100 üzerinden en az 65 puan; kurumsal ve mali kapasite bakımından 20 üzerinden en az 10 ve ilgililik bakımından ise 25 üzerinden en az 15 puan alanlar başarılı projeler olarak listelenmiştir.

Program sürecinde ön ödemeler (destek miktarının en fazla %40'ı), sözleşme imzalanmasını takip eden 45 gün içinde teminat şartının yararlanıcılar tarafından yerine getirilmiş olması kaydıyla, yararlanıcılara ait sözleşmede belirtilen banka hesabına aktarılmıştır.

Proje Destek Süreci: Ajans tarafından ön ödeme sonrasında yapılan diğer ödemeler hak ediş esasına göre gerçekleştirilmiştir. Ara ödeme, yararlanıcı tarafından sunulan ara rapor ve ödeme talebinin Ajans tarafından uygun bulunması halinde ve nihai ödeme ise uygulamanın sona erdiği günden itibaren yararlanıcı tarafından sunulan nihai rapor ve ödeme talebinin Ajans tarafından uygun bulunması halinde raporun onaylandığı tarihten itibaren 30 gün içinde yararlanıcının sözleşmede belirtilen banka hesabına aktarılmıştır.

1.2. Programın Amaç ve Öncelikleri

Programın genel amacı, TRB1 Bölgesinde, turizmin ve endüstriyel üretimin gelişimine etkin biçimde katkı sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesini sağlamaktır.

Program amacına yönelik olarak belirlenen öncelikler ise şu şekilde tanımlanmıştır:

- Öncelik 1:** Bölge Turizm Rotaları ve Önemli Turizm Değerlerinin Geliştirilmesi
- Öncelik 2:** Endüstriyel Üretimde Ortak Kullanım Alanlarının Geliştirilmesi

2. Programın Sonuçları

2.1. Bütçe Gerçekleşmeleri

2018 yılında yürütülen ve değerlendirmeye tabi tutulan programın yararlanıcıları için toplam 19 milyon TL bütçe belirlenmiş ve bunun yaklaşık 16,9 milyon TL'si sözleşmeye bağlanmıştır. Desteklenen projeler tamamlandığında kullanılan toplam bütçe 14,26 milyon TL olmuştur. Buna göre, program için ayrılan destek bütçesinin yaklaşık %75'i projeler için kullanılmıştır. Bütçe tutar ve gerçekleşmelerine dair veriler Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Programın Bütçe Gerçekleşmeleri

Toplam Program Bütçesi (TL)	Sözleşmeye Bağlanan Ajans Katkısı (TL)	Gerçekleşen Toplam Ajans Katkısı (TL)
19.000.000,00	16.901.996,26	14.263.842,35

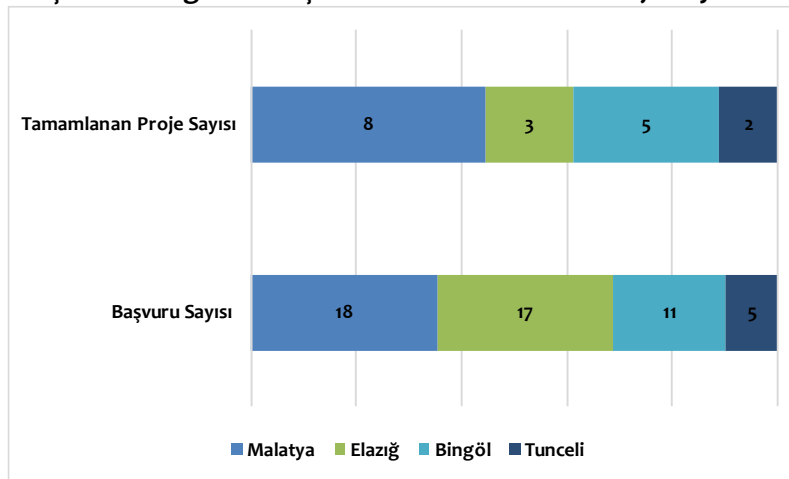
Kaynak: 2018 Yılı Turizm ve Endüstriyel Gelişme Mali Destek Programı Kapanış Raporu, T.C. Fırat Kalkınma Ajansı

2.2. Proje Başvuruları, Sözleşme İmzalanan ve Tamamlanan Projelere İlişkin İstatistik Bilgiler

Programın başvuru ve yararlanıcı sayılarına ilişkin istatistik bilgileri Program Kapanış Raporu ve Ajans tarafından tutulan izleme verilerinden elde edilmiştir.

Programa bölgenin tüm illerinden başvuru gerçekleşmiş ve toplam başvuru sayısı 51 olmuştur. Gerçekleştirilen değerlendirmeler sonucunda 21 asil, 4 yedek olmak üzere toplam 25 proje başarılı bulunmuş ve başvuran projelerin %39'u (20 başvuru sahibi) ile sözleşme imzalanmıştır. İki kuruluşun destek sözleşmesi feshedilmiş ve son durumda 18 proje yürütülerek başarıyla tamamlanmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Programa Başvuran ve Tamamlanan Proje Sayıları

Kaynak: 2018 Yılı Turizm ve Endüstriyel Gelişme Mali Destek Programı Kapanış Raporu, T.C. Fırat Kalkınma Ajansı

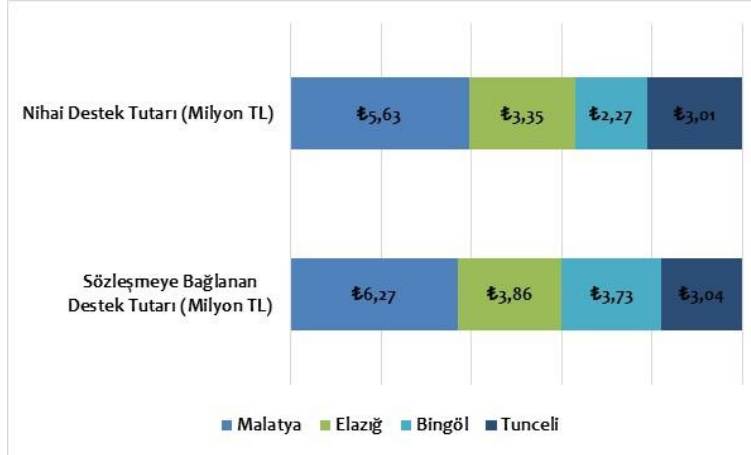
Programa bölge illerinden en fazla başvuru Malatya'dan gerçekleşmiş (toplam başvuruların %35'i), buna paralel olarak en fazla sayıda tamamlanan proje de Malatya'dan olmuştur (toplam tamamlanan projelerin %44'ü). Program başvurularının %33'ü Elazığ'dan ve %22'si Bingöl'den gerçekleşmiş; tamamlanan projelerin ise %28'i Bingöl'den %17'si ise Elazığ'dandır. En az sayıda başvuru Tunceli'den

gerçekleşmiş (toplam başvuruların %10'u) ve buna paralel olarak tamamlanan projelerin %11'i Tunceli'de yürütülmüştür.

Program kapsamında Malatya, Bingöl, Tunceli'den başvuran projelerin yaklaşık %40'ı (illere göre sırasıyla %44, %45, %40); Elazığ'dan başvuran projelerin ise %18'i tamamlanmıştır.

Ajanstan elde edilen izleme verilerine göre, tamamlanan proje sayılarına paralel olarak sözleşmeye bağlanan ve gerçekleşen destek tutarının en yüksek olduğu il Malatya'dır. Verilere göre, toplam destek tutarının %39'u Malatya, %23'ü Elazığ, %21'i Tunceli ve %16'sı ise Bingöl'de yürütülen projelere aktarılmıştır (Şekil 2).

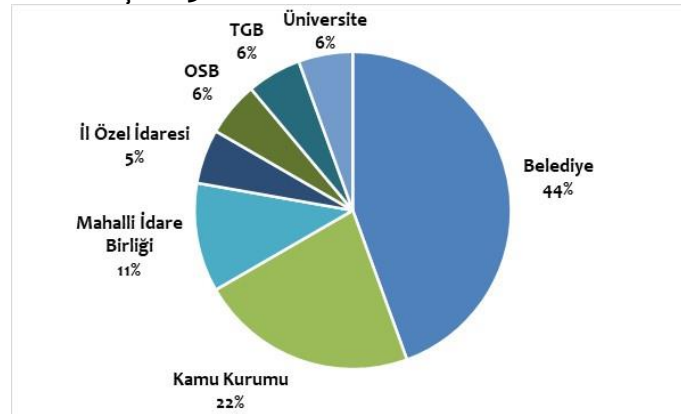
Şekil 2. Sözleşmeye Bağlanan ve Gerçekleşen Destek Tutarları (Milyon TL)

Kaynak: 2018 Yılı Turizm ve Endüstriyel Gelişme Mali Destek Programı İzleme Verileri, T.C. Fırat Kalkınma Ajansı

Programdan destek alarak projelerini başarıyla tamamlayan toplam 18 kurumun 8'i belediye, 4'ü kamu kurumu ve 2'si mahalli idare birliğidir. Bunların yanı sıra program yararlanıcıları içinde il özel idaresi, organize sanayi bölgesi, teknoloji geliştirme bölgesi ve üniversite de bulunmaktadır (her birinden birer yararlanıcı) (Şekil 3).

Şekil 3. Yararlanıcıların Kurum Türleri

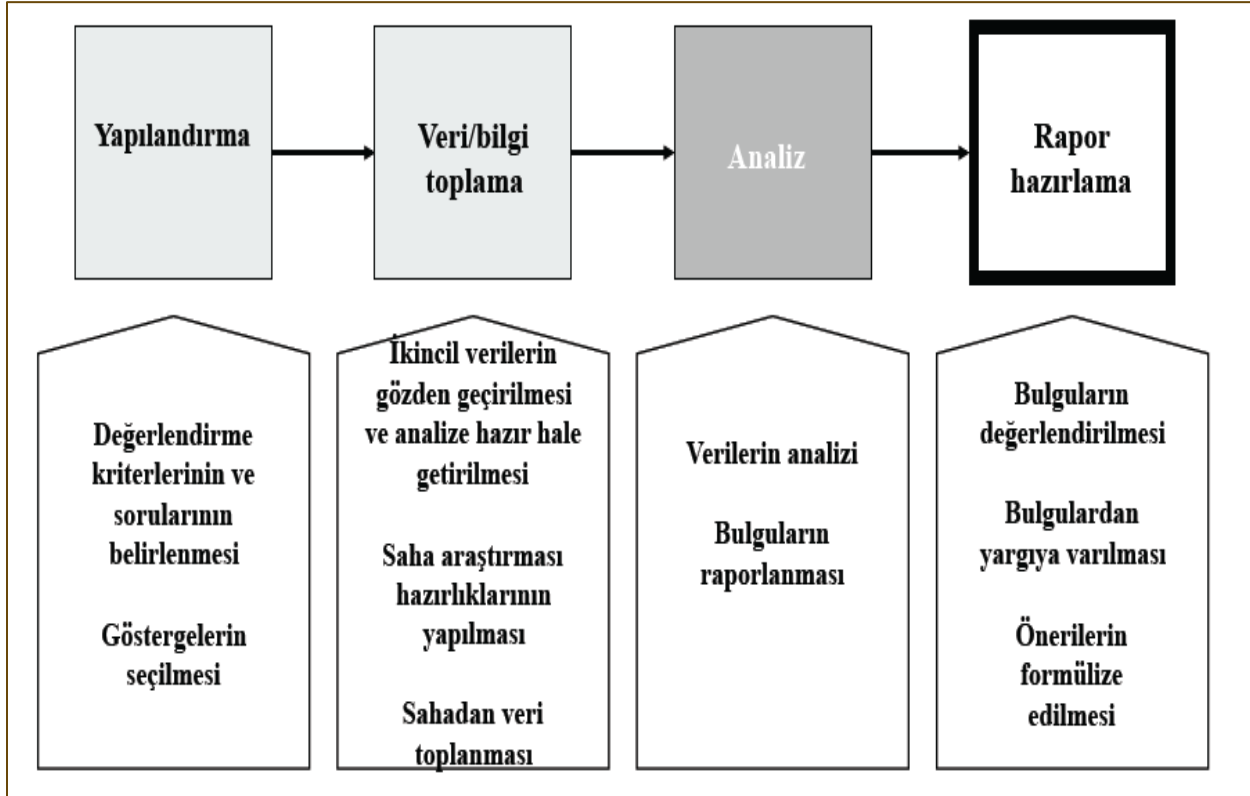
Kaynak: 2018 Yılı Turizm ve Endüstriyel Gelişme Mali Destek Programı İzleme Verileri, T.C. Fırat Kalkınma Ajansı

3. Programın Değerlendirilmesi

3.1. Değerlendirmede Kullanılan Yöntem

Firat Kalkınma Ajansı, 2018 yılı Turizm ve Endüstriyel Gelişme Mali Destek Programı için gerçekleştirilen program sonrası değerlendirme çalışmasının temel süreci Şekil 4’te gösterilmektedir.

Şekil 4. FKA Mali Destek Programları Değerlendirme Süreci

Kaynak: Elçi, Ş. (2014) Ar-Ge ve İnovasyon Destek Programlarının Değerlendirilmesi ve Etki Analizi, “Ar-Ge ve İnovasyon Programlarında Değerlendirme ve Etki Analizi”, R. Akpınar, ed.

3.1.1. Değerlendirme Kriterleri

Program sonrası değerlendirme çalışması kapsamında değerlendirme göstergeleri ve soruları belirlenmiştir. Değerlendirmede kullanılan 5 temel kritere (ilgililik, etkinlik, etkililik, etki ve sürdürülebilirlik) bağlı olarak oluşturulan değerlendirme soruları, değerlendirmenin genelden özele inmesine yardımcı olmaktadır. Program, elde edilen veriler ışığında bu sorulara cevap verilecek şekilde değerlendirilmiştir. Bu kapsamda cevap aranan değerlendirme soruları aşağıda Şekil 5’te listelenmiştir.

Şekil 5. Değerlendirme Kriterleri ve Soruları

İlgililik

- Program, bölgesel ve ulusal politikalarla/stratejilerle uyumlu mu?
- Programla, uygulayıcı kurum/diğer destek kurumlarının programları arasında tamamlayıcılık, eşgüdüm ve sinerji mevcut mu? Tamamen veya kısmen başka herhangi bir programı tekrarlıyor veya başka bir programla çakışıyor mu?
- Program hedefleri, yararlanıcıların/hedef kitlenin ihtiyaçlarıyla ne derece uyumlu?
- Mevcut ve potansiyel yararlanıcılar, programdan ne ölçüde istifade etmektedir?
- Uygulama süreçleri, prosedürler ve araçlar, hedeflerle ne kadar ilişkili ve yararlanıcılar için ne kadar uygun?

Etkinlik

- Programın uygulama maliyeti ne kadar ve bu maliyet programın ürettiği çıktı, sonuç ve etkilerle kıyaslandığında kabul edilebilir bir maliyet mi?
- Planlanan çıktılar, nitelikten ödün vermeden mümkün olan en düşük maliyetle elde edilebiliyor mu?
- Uygulamada kaliteden ödün vermeden verimliliği artırmaya yönelik tasarruf imkanları var mı?
- Programın şartları, süreçleri ve prosedürleri istenen sonuçları elde etmek için uygun ve yeterli mi?
- Ajanstaki programın uygulanmasına yönelik yapılanma ve görev dağılımı istenen etkinlik ve performansı sağlamak için uygun ve yeterli mi?

Etkililik

- Program hedefleri ne ölçüde gerçekleştirildi?
- Program sayesinde yararlanıcılarda beklenen sonuçlar elde edildi mi?
- Farklı faaliyetlerle daha fazla sonuç elde edilebilir miydi?
- Yararlanıcılar, program sayesinde, normalde yapmayacakları ne tür ilave yatırımları yaptılar? (*girdi artımsallığı*)
- Yararlanıcılar, program sayesinde, normalde elde etmeyecekleri ne tür ilave çıktıları elde ettiler? (*çıkıtı artımsallığı*)
- Program, yararlanıcılarda ne tür yeni ve farklı uygulamalara, yaklaşımlara ve davranışsal değişimlere yol açtı? (*davranışsal artımsallık*)

Etki

- Program, hedeflenen sosyal, ekonomik veya çevresel faydaları yarattı mı?
- Program, tasarım aşamasında tespit edilen problemleri çözmeye katkı sağladı mı?
- Doğrudan veya dolaylı yararlanıcılar açısından beklenen ve beklenmeyen etkiler istenen seviyede mi?
- Programla elde edilen çıktı, sonuç ve etkiler, her hâlükârda –program olmasa da- ortaya çıkacak çıktı, sonuç ve etkiler midir? (*ölü ağırlık*)
- Program nedeniyle yapılmaktan vazgeçilen ya da azaltılan yatırımlar var mı? (*yer değiştirme/dışlama etkisi*)

Sürdürülebilirlik

- Programın ele aldığı problem için Ajans müdahalesi ihtiyacı devam ediyor mu?
- Program sayesinde elde edilen sonuçların ve etkilerin sürdürülebilirliği ne kadar mümkün?
- Program, yararlanıcılarda sürdürülebilir değişimlere neden oldu mu?
- Ajans desteği kesilse de sonuçların ve etkilerin sürekliliği mümkün olacak mı?

Kaynak: Elçi, Ş. (2014) Ar-Ge ve İnovasyon Destek Programlarının Değerlendirilmesi ve Etki Analizi, “Ar-Ge ve İnovasyon Programlarında Değerlendirme ve Etki Analizi”, R. Akpınar, ed.

3.1.2. Yapılandırma

Çalışmanın ilk aşamasını, değerlendirme metodolojisinin belirlenmesi ve programın göstergeleri bazında (Program Başvuru Rehberi ile Program Kapanış Raporu yer almaktadır) sahadan veri toplamaya yönelik soru formunun hazırlanması oluşturmuştur.

3.1.3. Yararlanıcılara Yönelik Anket Uygulaması

Ajanstan mali destek alan tüm kurum ve kuruluşlardan değerlendirme sorularına yönelik veri toplanabilmesi için bir anket çalışması yapılmıştır. Anket uygulamasıyla, destek programının değerlendirilmesine girdi oluşturacak birincil verilerin toplanması amaçlanmıştır. Programdan yararlanan toplam 18 kurum ve kuruluşun 16'sına (tüm yararlanıcıların %89'u) ulaşıp anket uygulanmıştır.

3.1.4. Ajans Uzmanları ile Gerçekleştirilen Görüşme

Değerlendirmesi yapılan programın süreçleri, çıktıları ve sonuçları hakkında programın tasarım, program yönetimi ve izleme süreçlerinde görev almış Ajans uzmanları ile çevrimiçi görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmede elde edilen veriler program yararlanıcılarından anket yoluyla toplanan veriler ile birlikte değerlendirilerek değerlendirme raporuna girdi oluşturmuştur.

3.1.5. İkincil Verilerin İncelenmesi

Programın yararlanıcılarına ait, program başvuru ve projelerin yürütülme sürecinde Ajans tarafından toplanan izleme verileri, programa ait başvuru rehberi, program kapanış raporu, ulusal ve bölgesel politikalar ve planlar incelenmiş ve programın değerlendirilmesinde girdi olarak kullanılmıştır.

3.1.6. Raporlama

Yukarıda açıklanan adımların gerçekleştirilmesinin ardından elde edilen veri ve bilgiler ışığında değerlendirme sorularına cevap veren analizler yapılmış; ihtiyaçlara ilişkin kapsamlı tespit ve değerlendirmeler gerçekleştirilerek nihai rapor hazırlanmıştır.

3.2. Amaç ve Öncelikler Kapsamında Performans Göstergeleri

Raporun "Program Hakkında Genel Bilgiler" bölümünde açıklandığı gibi, programın iki önceliği bulunmaktadır. Bunlar: bölge turizm rotaları ve önemli turizm değerlerinin geliştirilmesi (Öncelik 1); endüstriyel üretimde ortak kullanım alanlarının geliştirilmesi (Öncelik 2). Uygulanan destek programı kapsamında yararlanıcıların gerçekleştirdikleri projelerde elde ettikleri çıktılar/sonuçlar Ajans tarafından Program Kapanış Raporunda kayıt altına alınmıştır. Elde edilen veriler ışığında yararlanıcıların proje çıktıları, INOMER Değerlendirme Ekibi tarafından program öncelikleriyle ilişkilendirilerek aşağıda sunulmuştur (Tablo 3).

Tablo 3. Programın Öncelikleri Bazında Gerçekleşen Performans Göstergeleri

Amaç	İlgili Öncelik	Program Performans Göstergesi	Mevcut Durum	Gerçekleşen
TRB1 Bölgesinde, turizmin ve endüstriyel üretimin gelişimine etkin biçimde katkı sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesini sağlamak	Öncelik 1 ve 2	Doğrudan faydalanan kişi sayısı (kişi)	208.732	1.797.608
	Öncelik 1	Restore edilen tarihi, kültürel veya sosyal açık alan büyüklüğü (m ²)	0	53.032
	Öncelik 1	Düzenlenen rekreasyon alanı büyüklüğü (m ²)	0	94.000
	Öncelik 2	Kurulan/geliştirilen laboratuvar/ortak kullanım alanı (adet)	0	24
	Öncelik 1 ve 2	Geliştirilen yenilikçi hizmet/model/uygulama sayısı (adet)	0	44
	Öncelik 2	Doğrudan faydalanan işletme sayısı (adet)	10	571
	Öncelik 1	Düzenlenen veya rehabilite edilen çevre alanı büyüklüğü (m ²)	0	88.982
	Öncelik 2	Organize Sanayi Bölgelerine yapılan yatırım tutarı (TL)	0	2.129.900
	Öncelik 1	Modernize edilen veya kurulan alternatif turizm tesis sayısı (adet)	0	7
	Öncelik 1	Ziyaretçi sayısı (kişi)	48.000	344.000
	Öncelik 1	Turizm geliri (TL)	0	9.250.000
	Öncelik 1	Restorasyonu yapılan yapı sayısı (adet)	0	5
	Öncelik 1	Turizme kazandırılan taşınmaz kültür varlıklarının sayısı (adet)	0	3
	Öncelik 1	Bölgeye özgü turizm portalı sayısı (adet)	0	4
	Öncelik 1	Bölgenin destinasyon olarak dahil edildiği tur sayısı (adet)	1	38
Öncelik 1	Bölge içerisinde tur güzergahlarına kazandırılan destinasyon sayısı (adet)	0	213	

Kaynak: 2018 Yılı Turizm ve Endüstriyel Gelişme Mali Destek Programı Kapanış Raporu, T.C. Fırat Kalkınma Ajansı

Programın Kapanış raporu verilerine göre bölge turizminin geliştirilmesi amacıyla restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmiş, rekreasyon alanları düzenlenmiş, çevre alanları düzenlenmiş, alternatif turizm tesisleri kurulmuş/modernize edilmiş, taşınmaz kültür varlıkları turizme kazandırılmış, turizm portalı hazırlanmış ve turizm destinasyonları geliştirilmiştir. Bunların yanı sıra program ile bölgenin ziyaretçi sayısına ve turizm gelirine katkı sağlanmıştır.

Bölgenin endüstriyel üretimde ortak kullanım alanlarının geliştirilmesine yönelik olarak ise Organize Sanayi Bölgelerine yatırım yapılmış, hizmetlerden faydalanan işletme sayısı artırılmış, laboratuvar veya ortak kullanım alanları geliştirilmiştir.

Performans göstergelerine göre program ile

- 53 bin metrekare tarihi, kültürel ve sosyal açık alan restore edilmiş,
- 94 bin metrekare rekreasyon alanı düzenlenmiş,
- 24 laboratuvar veya ortak kullanım alanı kurulmuş veya geliştirilmiş,
- 44 yenilikçi hizmet geliştirilmiş,
- 88 bin metrekare çevre alanı rehabilite edilmiş,

- 7 alternatif turizm tesisi kurulmuş veya modernize edilmiş,
- 5 yapı restore edilmiş,
- 3 taşınmaz kültür varlığı turizme kazandırılmış,
- Bölgeye özgü 4 turizm portalı oluşturulmuş,
- Bölge 37 tura destinasyon olarak dahil edilmiş,
- Bölge içerisinde tur güzergahlarına 213 destinasyon kazandırılmış,
- Organize Sanayi Bölgelerine 2 milyon TL yatırım yapılmış,
- Program kapsamında elde edilen çıktılardan toplam 1,5 milyon kişi ve 561 işletme doğrudan faydalanmış,
- Bölgeye 296 bin ziyaretçi kazandırılmış ve 9,25 milyon TL turizm geliri elde edilmiştir.

Ajans tarafından Program Kapanış Raporunda kayıt altına alınan verilere göre yürütülen projelerde gerçekleştirilen faaliyetlere örnekler aşağıda listelenmiştir.

- Malatya 1. Organize Sanayi Bölgesi için denetleyici gözetim ve veri toplama sistemi kurulmuştur.
- Harput'un turizm değerlerinin tanıtılmasında artırılmış gerçeklik teknolojisi kullanılarak sanal rehberlik uygulanmaya başlanmıştır. Harput yerleşkesi için tanıtım ve reklam faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.
- Fen ve matematik uygulama laboratuvarı ile STEM çalışmalarının yapıldığı bir bilim merkezi kurulmuştur.
- Bingöl Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinin bilgisayar, mobilya, metal ve makine alanları CNC uyumlu makine ve ekipmanlar ile modernize edilmiştir.
- Tunceli'de rafting, kano, zipline ve dağ bisikleti sporları için altyapı geliştirilmiş, doğa yürüyüş rotaları ile kamping alanları oluşturulmuştur.

3.3. Değerlendirme Kriterleri Kapsamında Programın İncelenmesi

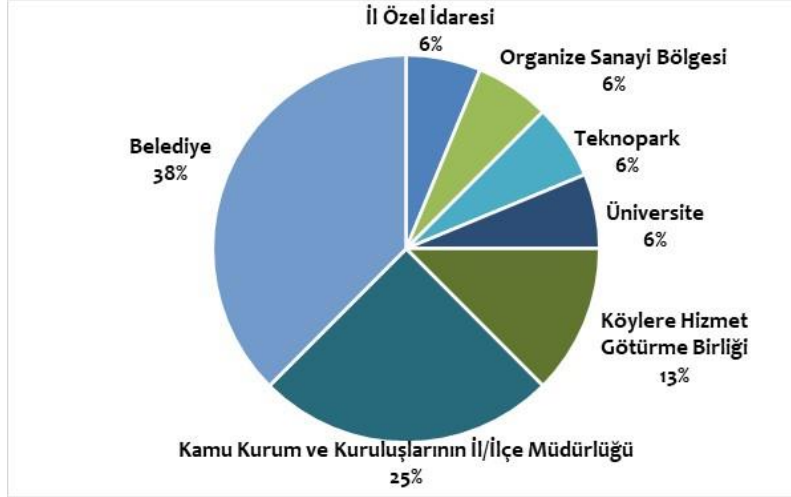
Bölüm 3.1.1'de de belirtildiği gibi değerlendirme kriterleri ilgililik, etkinlik, etkililik, etki ve sürdürülebilirliktir. Bu kriterler bağlamında programın değerlendirilmesi için anket yöntemi kullanılmıştır. Söz konusu sonuçlar kriterler bazında aşağıdaki bölümlerde özetlenmektedir.

Program kapsamında desteklenen toplam 18 proje yürütücüsünün 16'sı (projesini tamamlayanların %89'u) soru formunu cevaplamıştır.

Anket katılımcılarının %38'ini belediyeler (6 yararlanıcı), %25'ini kamu kurum ve kuruluşlarının il/ilçe müdürlükleri (4 yararlanıcı) ve %13'ünü köylere hizmet götürme birlikleri (2 yararlanıcı) oluşturmaktadır. Bunun yanında ankete üniversite, teknopark, OSB ve il özel idarelerinden birer yararlanıcı katılmıştır (Şekil 6).

Şekil 6. Anket Katılımcılarının Kurum Türleri, n=16

Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2023

3.3.1. İlgililik

Programın bölgesel ve ulusal politikalar ile uyumu değerlendirildiğinde amaç ve önceliklerin, Onuncu Kalkınma Planı⁴ ve 2014-2023 TRB1 Bölge Planındaki hedefler ile uyumlu olduğu görülmektedir. Program, turizmin ve endüstriyel üretimin geliştirilmesine odaklanarak, bölgenin önemli ihtiyaçlarına cevap vermiştir.

Onuncu Kalkınma Planının dört ana başlığından biri yenilikçi üretim, istikrarlı yüksek büyümedir. Planda bu başlık altında turizmin çeşitlendirilmesine, kültür miraslarının korunmasına, sürdürülebilir turizm uygulamalarına, hizmet kalitesinin ve pazarlama faaliyetlerinin artırılmasına, ülkemizin mevcut turizm potansiyelinin geliştirilmesine, rekabet üstünlüğünün sağlanmasına ve Ar-Ge ve yenilik altyapısının geliştirilmesine vurgu yapılmıştır. Bu doğrultuda program, Onuncu Kalkınma Planında vurgulanan amaç hedef ve politikalar ile uyumlu şekilde tasarlanmıştır.

TRB1 Bölge Planı, “Eğitimli ve girişimci insan gücüyle üreten, yaşam kalitesi yüksek TRB1” vizyonu ile hazırlanmıştır. Planda bu vizyona ulaşmak amacıyla altı ana gelişme eksenleri belirlenmiştir: (a) sosyal ve beşeri sermayenin gelişimi, (b) fiziki altyapının iyileştirilmesi, (c) tarımsal üretimin ve verimliliğin artırılması, (d) alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi, (e) endüstriyel üretimin güçlendirilmesi, (f) enerji ve maden varlığının etkin kullanımı. Bu kapsamda program, Bölge Planında belirtilen gelişme eksenlerinden özellikle fiziki altyapının iyileştirilmesi, alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi ve endüstriyel üretimin güçlendirilmesi ile doğrudan bağlantılıdır.

Yukarıda da bahsedildiği gibi hem Onuncu Kalkınma Planı hem de TRB1 Bölge Planındaki hedef ve gelişme eksenleri ile ilgili olarak hazırlanan programın amacı TRB1 Bölgesinde, turizmin ve endüstriyel üretimin gelişimine etkin biçimde katkı sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesini sağlamak şeklinde belirlenmiştir. Ayrıca programda 5449 sayılı Kanun hükümleri ve Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliğindeki hükümler esas alınmıştır.

⁴ Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), T.C. Kalkınma Bakanlığı

Değerlendirme çalışması kapsamında programın bölgesel ve ulusal politikalar ile bağlantısının yanı sıra bölge koşullarına ve bölgede faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların ihtiyaçlarına uygunluğu da incelenmiştir. Anket çalışmasına katılan yararlanıcıların tümü programın bölge koşullarına ve yararlanıcıların ihtiyaçlarına uygun olarak tasarlandığı görüşündedir. Katılımcılar,

- Yeni iş fırsatlarının oluşturulması,
- İstihdama yönelik olması,
- Endüstriyel üretim faaliyetlerinin geliştirilmesi,
- Maddi kaynakların yetersizliği nedeniyle hayata geçirilememiş projelerin uygulanması,
- Bölgenin turizm potansiyelinin değerlendirilmesi,
- Eğitimde ihtiyaç duyulan ekipmanların sağlanmasına değinerek programın bölge koşullarına ve yararlanıcıların ihtiyaçlarına uygunluğunu açıklamışlardır.

Ajans uzmanları ile gerçekleştirilen görüşmede programın, bölge ihtiyaçları göz önünde bulundurularak ve önceki yıllarda Ajans tarafından yürütülen diğer turizm programları ile tamamlayıcılık sağlanarak tasarlandığı belirtilmiştir.

3.3.2. Etkinlik

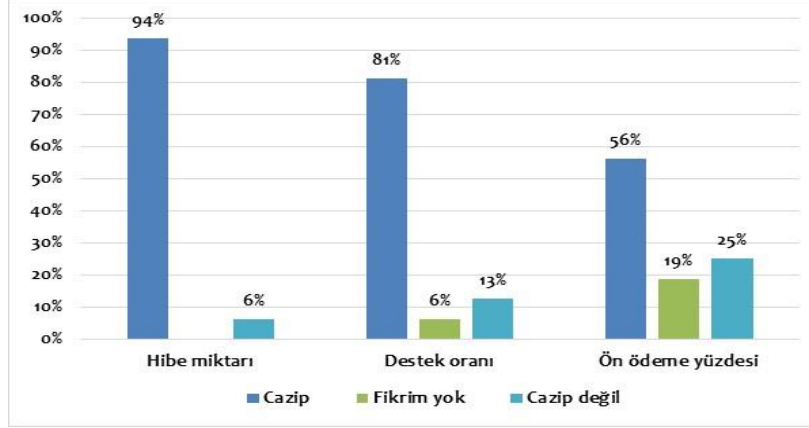
Elde edilen bulgulara göre, program Ajans tarafından etkin şekilde yürütülmüştür. Yararlanıcılardan elde edilen verilere göre program tanıtımında en etkili yöntemin Ajans tarafından gerçekleştirilen tanıtım ve bilgilendirme faaliyetlerinin olduğu görülmektedir. Anket katılımcılarının çoğu (%94), Ajansın web sitesi, gerçekleştirilen kurum ziyareti, gönderilen e-posta, düzenlenen toplantı ve benzeri etkinlikler, hazırlanan broşür, katalog, vb. gibi basılı materyaller vasıtasıyla programdan haberdar olmuştur. Bir diğer yararlanıcı ise programdan danışmanlar yoluyla haberdar olmuştur.

Gerçekleştirilen anket çalışmasında Ajans desteklerinin tanıtımı ve bilgilendirme faaliyetlerinin etkinliği araştırılmıştır. Anket katılımcılarının büyük kısmı (%87) Ajans desteklerinin ilgili hedef kitle tarafından bilindiği ve Ajans destekleri hakkında etkin duyuru yapıldığı görüşündedir. Duyuruların etkinliğini artırmak için tanıtım ve bilgilendirme faaliyetlerinde yerel medyanın daha aktif kullanılması önerilmiştir. Programın tasarruf imkânlarına bakıldığında, bütçenin maliyet-etkin şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Programın tanıtım ve bilgilendirme faaliyetleri kapsamında tanıtım ve bilgilendirme toplantısı ve proje yazma eğitimi organize edilmiştir. Ayrıca Ajansın 2018 yılı Faaliyet Raporundan⁵ elde edilen bilgilere göre Ajans uzmanları tarafından bölgede faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlara ziyaretler düzenlenerek program hakkında bilgilendirmede bulunulmuştur.

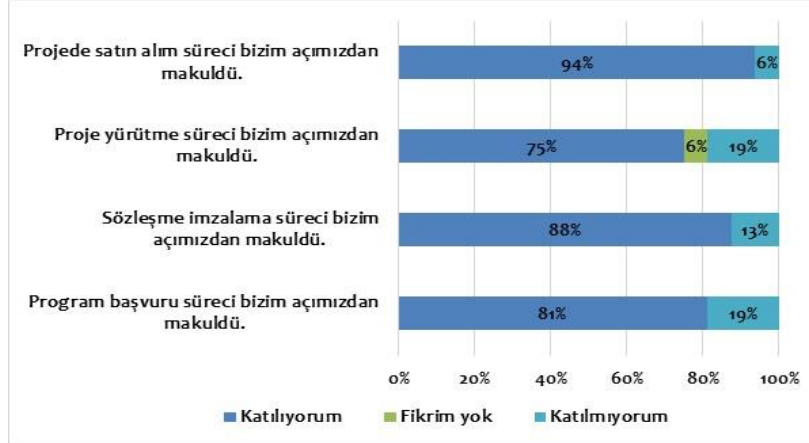
Yararlanıcılar, anket çalışmasında programın finansal özelliklerini de değerlendirmiştir. Finansal özellikler genel olarak yararlanıcılar tarafından olumlu değerlendirilmiştir. Programın hibe miktarı yararlanıcıların %94'ü, destek oranı ise %81'i tarafından cazip bulunmuştur. Hibe destek tutarının en fazla %40'ı olarak belirlenen ön ödeme yüzdesi ise yararlanıcıların %56'sı tarafından cazip bulunmuştur. Bu bakımdan ön ödeme yüzdesi programın gelişmeye açık alanlarından biri olarak değerlendirilmiştir (Şekil 7).

⁵ TRB1 Düzey 2 Bölgesi 2018 Yılı Faaliyet Raporu, T.C. Firat Kalkınma Ajansı

Şekil 7. Ankete Katılan Yararlanıcıların Programı Finansal Olarak Değerlendirmesi, n=16

Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2023

Program genel olarak evraklar, prosedürler ve süreçler bakımından olumlu değerlendirilmiştir. Programın tüm boyutları katılımcıların çoğu tarafından olumlu bulunmuştur. Yararlanıcıların en olumlu değerlendirdiği süreç satın alım süreci olmuştur (%94) ve bunu sözleşme imzalama süreci (%88), program başvuru süreci (%81) ve proje yürütme süreci (%75) takip etmiştir (Şekil 8).

Şekil 8. Ankete Katılan Yararlanıcıların Destek Süreçlerinin Uygunluğuna İlişkin Görüşleri, n=16

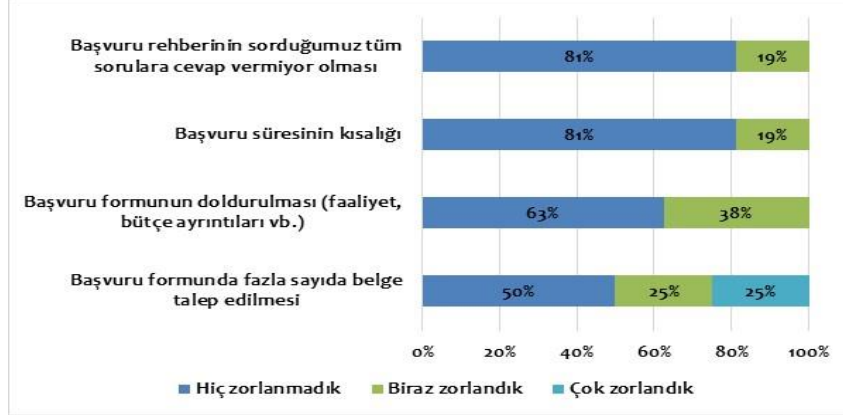
Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2023

Anket katılımcılarının tamamı proje başvuru ve yürütme aşamalarında Ajans uzmanlarına kolaylıkla erişip iletişim kurduklarını belirtmiştir. Ayrıca anket çalışması ile programın başvuru ve proje yürütme süreçlerine dair yararlanıcıların zorlandığı alanların tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda süreçler ile ilgili detaylı sorulara da yer verilmiştir. Elde edilen bilgilere göre program süreçlerinde yaşanan zorlukların aşılmasında Ajans uzmanlarından alınan bilgilerin ve desteğin etkisi olduğu yararlanıcılar tarafından belirtilmiştir.

Katılımcıların genel anlamda program başvuru sürecini makul bulmasına paralel olarak başvuru rehberinin niteliği ve başvuru süresi katılımcıların çoğu (%81'i) tarafından olumlu değerlendirilmiştir. Başvuru sürecinde yararlanıcıların daha az zorlandığı diğer bir başlık ise başvuru formunun

doldurulması olmuştur (katılımcıların %63'ü). Kurumların en fazla zorlandığı konu ise başvuru formunda talep edilen belgelerin sayısıdır (Şekil 9).

Şekil 9. Ankete Katılan Yararlanıcıların Programın Başvuru Sürecine İlişkin Görüşleri, n=16

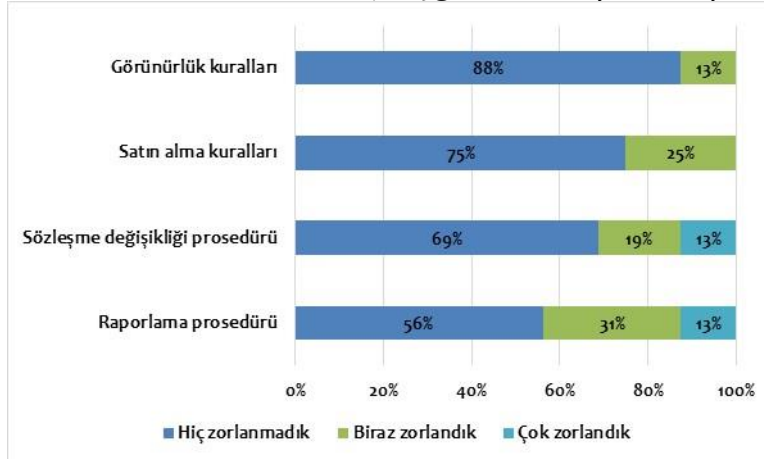

Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2023

Programın başvuru aşamasında Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi (KAYS) üzerinden bilgi sağlama sürecinde bazı zorluklar yaşansa da Ajans uzmanlarının gereken yardımı sağladığı yararlanıcılarca ifade edilmiştir. Başvuru sırasında fazla sayıda belge talep edildiğini belirten yararlanıcılar, bu belgeleri hem KAYS' a yükledikleri hem de Ajansa ilettikleri için iş yükünün arttığını dile getirmişlerdir. Bu konuda da Ajans uzmanlarının yararlanıcılara sağladığı destek olumlu olarak değerlendirilmiştir.

Proje yürütme süreçleriyle ilgili olarak, kurumların çoğu görünürlük kurallarının uygulanması (katılımcıların %88'i), satın alma kuralları (katılımcıların %75'i) ve sözleşme değişikliği prosedürü (katılımcıların %69'u) konusunda genel olarak zorlanmadıklarını dile getirmiştir. Raporlama prosedürü, kurumların proje uygulama süreçleri içinde en fazla zorlandığı alan olmuştur. Katılımcıların %56'sı raporlama prosedürlerinde zorlanmazken, bu konuda zorluk yaşadığını belirten yararlanıcılar ilgili dokümanların hem KAYS' a yüklenmesi hem de Ajansa teslim edilmesi nedeniyle sürecin uzadığı görüşündedir. Ayrıca katılımcılar tarafından satın alma sürecinde fiyat farklılıklarından kaynaklanan bütçe sıkıntısı yaşandığı dile getirilmiştir (Şekil 10).

Şekil 10. Ankete Katılan Yararlanıcıların Proje Uygulama Süreçlerine İlişkin Görüşleri, n=16

Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2023

Program kapanış raporundan elde edilen verilere göre program sürecinde toplam 31 sözleşme değişikliği yapılmıştır. Ajans uzmanları ile gerçekleştirilen görüşmede program kapsamında düzenlenen zeyilnamelerin özellikle bütçe alanından kaynaklandığı dile getirilmiştir.

3.3.3. Etkililik

Yapılan değerlendirmeler, 2018 yılında uygulanan Turizm ve Endüstriyel Gelişme Mali Destek Programında hedeflenen sonuçlara büyük oranda ulaşıldığını ve programın bölge için etkili olduğunu göstermiştir. Program ile genel olarak turizmin ve endüstriyel üretimin gelişimine etkin biçimde katkı sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesi amaçlanmıştır. Buna yönelik olarak anket katılımcılarının büyük kısmı (%88) projeleri ile genel olarak amaçlarına ulaştıklarını belirtmiştir. Hedeflerinde eksikler kaldığını ifade eden yararlanıcılar proje süreçlerinin başarıyla tamamlandığını fakat projelerinin asıl amaçlarına ulaşmak için proje çıktılarının fiziki olarak uygulanması ve yeni desteklerden faydalanmaları gerektiğini dile getirmiştir.

Anket çalışmasından elde edilen bilgilere göre katılımcılar tarafından en fazla oranda elde edilen çıktı projeler sayesinde yenilikçi hizmet/model/uygulama veya sistem geliştirilmesidir (katılımcıların %69'u). Bunun yanı sıra program ile tarihi/kültürel/sosyal alan restore edilmiş, doğa sporları için uygun altyapılar geliştirilmiş, yeni teknolojiler kullanılmaya başlanmış, alternatif turizm tesisi kurulmuş veya mevcut olanlar modernize edilmiş, turizm alanında uygulanmak üzere yeni projeler geliştirilmiş, laboratuvar ve bilim merkezi kurulmuştur (Şekil 11).

Şekil 11. Ankete Katılan Yararlanıcıların Destek ile Elde Ettikleri Çıktılar, n=16

Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2023

Katılımcıların %81'i destek ile oluşturulan altyapı, üstyapı ve hizmetin 2023 itibarıyla da kullanılabilir durumda olduğunu belirtmiştir. Kullanılır durumda olmayan altyapı, üstyapı ve hizmetlerin, elde edilen çıktının bölgedeki ilgili kurumlar tarafından yeterince sahiplenilmemesi, 2023 yılında bölgede meydana gelen deprem felaketi nedeniyle yaşanan hasar, çıktı olarak hazırlanan projelerin altyapı ve üstyapıya dönüştürülmesi için destek süreci sonrasında herhangi bir kurumdan destek alınamaması nedeniyle kullanılmadığı ifade edilmiştir.

Desteklenen projeler sayesinde kurumların %75'i (12 katılımcı) proje bütçesinin dışında finansal kaynak yaratarak başka girişimlerde bulduklarını ifade etmiş; dolayısıyla *girdi artımsallığı* elde etmişlerdir. Buna göre, kurumların %44'ü (7 katılımcı) projeleriyle bağlantılı yeni fiziki yatırımlar gerçekleştirdiklerini, %31'i (5 katılımcı) yeni projeler başlattıklarını, %25'i (4 katılımcı) proje konusuna giren alanlarda eğitimler veya danışmanlıklar aldıklarını ve yine %25'i ise proje alanına giren konularda yeni personel istihdam ettiklerini belirtmiştir (Şekil 12).

Şekil 12. Ankete Katılan Yararlanıcıların Finansal Kaynak Yaratarak Buldukları Girişimler, n=16

Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2023

Program sayesinde yararlanıcılarda *davranışsal artımsallık* da sağlanmıştır. Anket çalışmasında yararlanıcıların tümü yürütülen projelerinin kurumlarında yeni ve farklı bir uygulama, yaklaşım ya da davranışsal değişime neden olduğunu belirtmiştir. Bunların başında, projeyi ilgilendiren alanda teknik bilgi ve yetenek artışı (katılımcıların %94'ü) ile proje yazma/yönetme konusunda bilgi ve yetenek artışı (katılımcıların %88'i) gelmektedir. Hedef kitlenin ihtiyaçlarını daha iyi anlar ve analiz eder hale gelmesi ve kurum dışı paydaşlar ile iletişim ve işbirliklerinin güçlenmesi de yararlanıcıların yarısından fazlasının (sırasıyla katılımcıların %69'u ve %56'sı) yaşadığı değişimlerdendir. En az oranda davranışsal değişim kurum içi iletişimin güçlenmesinde yaşanmıştır (katılımcıların %25'i).

Şekil 13. Yararlanıcılarda Görülen Davranışsal Değişiklikler, n=16

Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2023

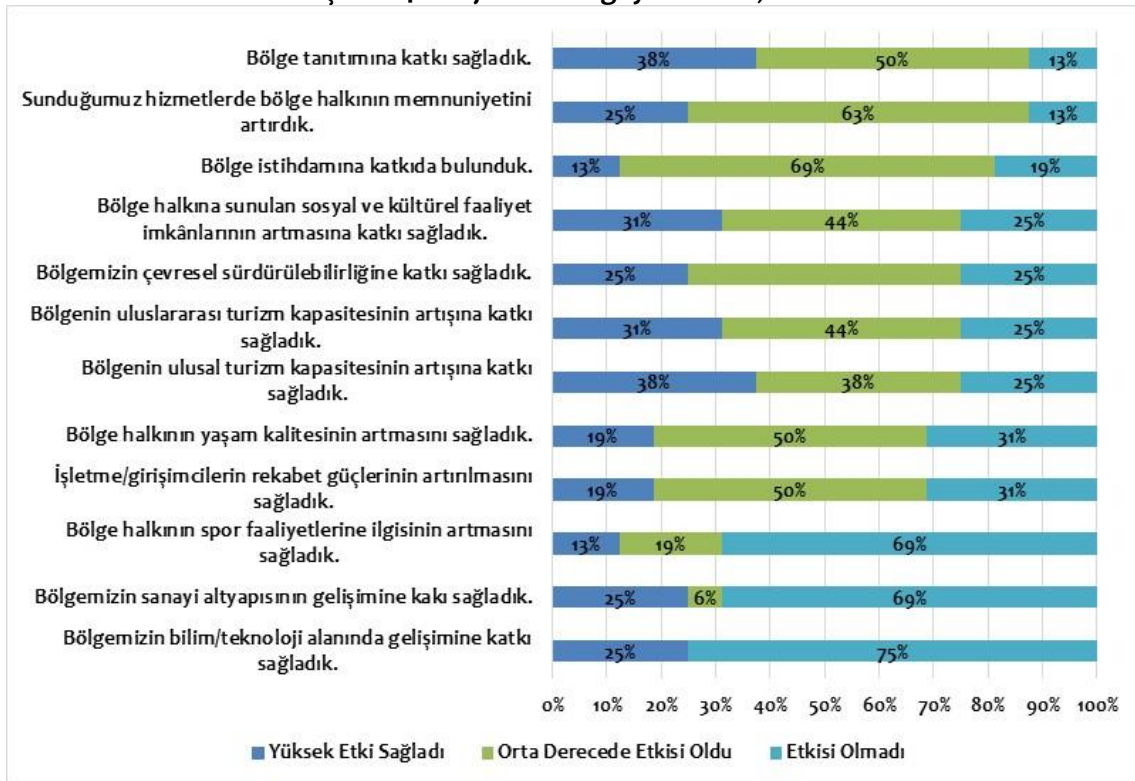

Ankete katılan kurumların %63'ü program sayesinde kurumsal itibar ve prestijlerinin yükseldiğini ifade etmiştir. Değerlendirmeler sonucunda, programın bölge için önemli bir finansal destek sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Anket katılımcılarının %94'ü destek almamış olsalardı projelerini hayata geçiremeyeceklerini belirtmiştir. Destek alınmasa da projelerini hayata geçirebileceklerini ifade eden bir yararlanıcı ise bu durumda projeyi daha uzun sürede veya erteleyerek yapabileceklerini ya da başka kurumların desteğinden faydalanmayı deneyeceklerini ifade etmiştir.

3.3.4. Etki

Araştırma kapsamında uygulanan projeler ile ortaya çıkan etkiler incelenmiş; programın tasarım aşamasında tespit edilen sorunların çözümüne katkı sağladığı anlaşılmıştır. Anket çalışmasında katılımcılara projeleri ile elde etmeyi amaçladıkları sonuçlar ve bunların bölgeye etki düzeyleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre projelerin bölgeye olumlu etkileri olmuştur. Yüksek ve orta derecede etki sağlanan başlıklar incelendiğinde öncelikli olarak program ile bölge tanıtımına sağlanan katkı, bölge halkının memnuniyetinin artırılması ve bölge istihdamına olan fayda dikkat çekmektedir. Bunların yanı sıra yürütülen projeler ile bölge halkına sunulan sosyal ve kültürel faaliyet imkânlarına, çevresel sürdürülebilirliğe, bölgenin ulusal ve uluslararası turizm kapasitesine, bölge halkının yaşam kalitesine ve işletme/girişimcilerin rekabet güçlerine orta ve yüksek derecede katkı sağlanmıştır. Bölgenin bilim, teknoloji ve sanayi altyapısının gelişimine sağlanan katkı ise diğer başlıklara göre daha az düzeyde elde edilmiştir (Şekil 11).

Şekil 14. Projelerin Bölgeye Etkileri, n=16

Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2023

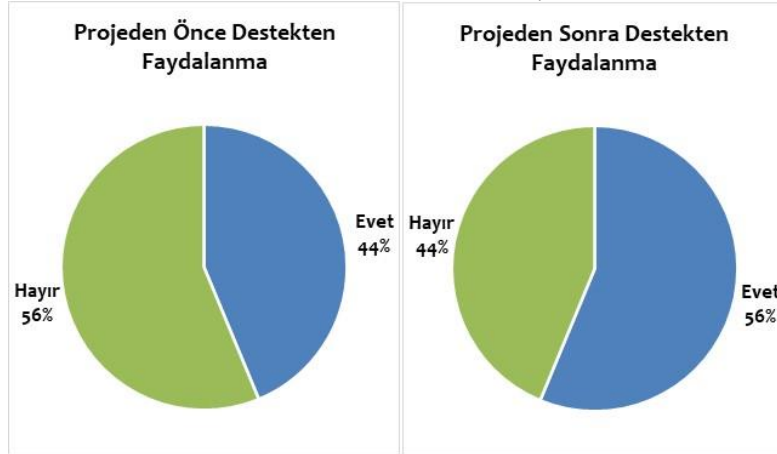
Katılımcılar, elde edilen etkilerin artması için projelerin sürdürülebilirlik çalışmalarının güçlendirilmesi ve tanıtım faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca proje çıktılarının bölgede faaliyet gösteren diğer kurum ve kuruluşlar ile bölge halkı tarafından sahiplenilmesinin önemine vurgu yapmışlardır. Özellikle turizm alanında gerçekleştirilen projelerin etkisinin devamlılığı için tamamlayıcı projelerin de hayata geçirilmesinin faydalı olacağı dile getirilmiştir.

3.3.5. Sürdürülebilirlik

Elde edilen bulgular ışığında program sayesinde elde edilen etkilerin sürdürülebilir olduğu, ancak bunun sağlanması için yeni adımlara ihtiyaç duyulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yararlanıcıların büyük kısmı (%94) projeye elde ettikleri kazanımların uzun vadede süreceğini düşünmektedir. Elde edilen kazanımların sürdürülebilir olmadığını belirten bir yararlanıcı projelerini başarıyla tamamladıklarını ancak ilgili alanın işletilmesi ile ilgili sorun yaşandığını ve projenin bölge tarafından yeterince sahiplenilmediğini dile getirmiştir. Proje sonuçlarının sürdürülebilirliğinin sağlanması için anket katılımcıları tarafından tamamlayıcı projelerin hayata geçirilmesinin faydalı olacağına ve yeni destekler ile faaliyetlerin geliştirilmesinin gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

Raporun 3.3.3. bölümünde detaylarına yer verildiği gibi yararlanıcılar program sayesinde davranışsal artımsallık da sağlamıştır. Kurumsal anlamda sağlanan davranışsal değişimler kurumlar için uzun vadeli birer kazanım olarak değerlendirilmektedir. Buna paralel olarak, elde edilen verilere göre programdan önce başka kurum/kuruluşların desteğinden faydalandığını belirten yararlanıcı sayısı 7 (%44) iken, programdan sonra bu sayı 9'a (%56) yükselmiştir. 2018 yılında yürütülen projeler sonrasında da kurumlar Ajanstan destek aldıklarını belirtmişlerdir. Ajans desteklerine tekrar başvuru yapıyor olması destek programlarının cazibesini koruduğunu göstermektedir (Şekil 15).

Şekil 15. Yararlanıcıların Elde Ettikleri Proje Tecrübesi ile Başka Desteklerden Faydalanması, n=16

Kaynak: INOMER, Program Sonrası Değerlendirme Anket Uygulaması, 2023

Ajans desteklerinin yanı sıra kurumların destek aldığı kurumlar arasında TÜBİTAK, KOSGEB, Avrupa Birliği ve Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı bulunmaktadır. Programdan sonra başka herhangi bir kurumdan destek alınmadığını belirten yararlanıcılar bunun sebepleri olarak, kurumlarının ihtiyaçlarına uygun bir program açılmamasını, yeni bir proje geliştirilememiş olmasını ve destek başvurularının kabul edilmediğini dile getirmişlerdir.

Gerçekleştirilen değerlendirme çalışması kapsamında yararlanıcılardan Ajansın ilerleyen dönemlerde ne tür ve hangi konularda destek vermesinin bölge ve kurumların ihtiyaçları için uygun olacağı konusunda görüşleri alınmıştır. Sunulan öneriler şunlardır:

- Turizm
- Kentsel dönüşüm
- Bilim ve teknoloji
- Hizmet sektörüne yönelik mesleki ve teknik danışmanlıklar
- Eğitim
- Doğa turizmi
- Kırsal gelişim
- Yeşil dönüşüm

Uygulanan anket çalışmasında yararlanıcıların Ajansın sunabileceği destekleri değerlendirmeleri ve 4'lü puan ölçeği temel alınarak puanlandırmaları istenmiştir. Buna göre yararlanıcılar tarafından en uygun bulunan destekler, hibe desteği ve mesleki ve teknik danışmanlık desteği olmuş, bunları faizsiz kredi ile faiz desteği takip etmiştir.

Program çıktılarının sürdürülebilirliğinin sağlanması için duyulan ihtiyaçlar göz önünde bulundurulduğunda, bölgede yaşanan büyük çaplı depremlerin ve ülkemizi de etkisi altına alan COVID-19 salgınının proje çıktıları üzerinde herhangi bir olumsuz etkisinin olup olmadığı da araştırmaya dâhil edilmiştir. Buna göre;

Yaralanıcıların %81'i son dönemde yaşanan depremlerin, COVID-19 salgınının ve ekonomik koşulların proje çıktıların kullanımında veya uygulanan faaliyetlerde olumsuz etkiye sebep olduğunu dile getirmiştir. Programın odaklandığı ana başlıklardan birinin turizm olması nedeniyle bölgeye gelen turist sayısında yaşanan azalma ve turizm faaliyetlerinin gerçekleştirilememesi dile getirilen olumsuz etkilerdendir. Ortaya çıkan bu etkilerin azaltılması için kurumlar, proje çıktılarını tekrar onarmaya çalışmakta, Ajans ve diğer destek olanağı sağlayan kurumlar ile yakın işbirliği halinde çalışmakta ve eğitim faaliyetlerine gerekli tedbirler alınarak devam etmektedirler. Ajans uzmanları ile yapılan görüşmelerde, programın izleme sürecinin COVID-19 salgınına denk gelmesi nedeniyle izleme ziyaretlerinde aksamalar yaşandığı dile getirilmiştir.

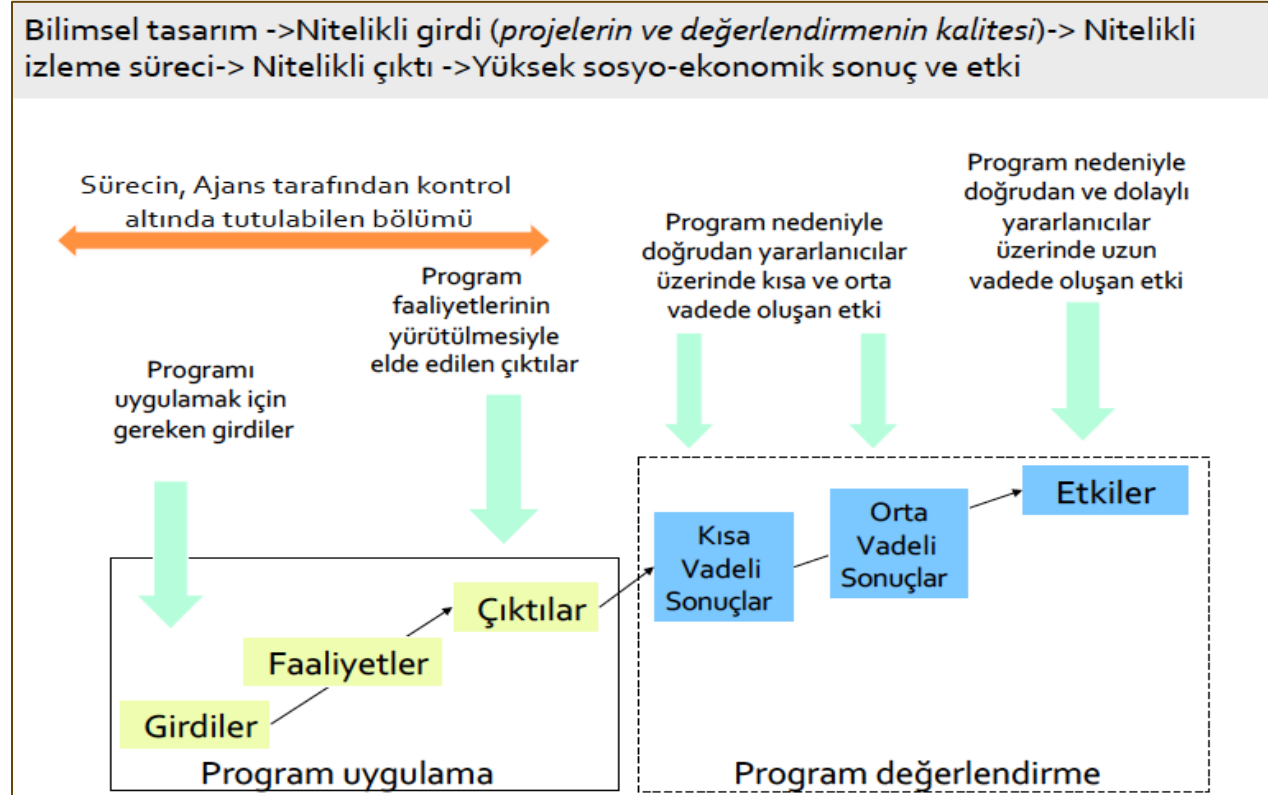
4. Sonuç ve Değerlendirmeler

Çalışma kapsamında elde edilen veri ve bulgular, programın yararlanıcılar ile bölgenin ihtiyaçlarına uygun, ulusal önceliklerle uyumlu olduğunu ve başarılı şekilde yürütüldüğünü göstermektedir. Programın kurumlara ve bölgeye önemli etkileri olmuştur. Programın tasarımı ve süreçleri ile bölgedeki kurumların ve yararlanıcıların ihtiyaçları değerlendirilerek tespit edilen sonuç ve öneriler raporun bu bölümünde sunulmuştur.

Destek programlarının çok daha yaygın etkiye sahip olması, etkinlik ve verimliliğinin güçlendirilmesi amacıyla raporun önceki bölümlerindeki bulgulardan hareketle geliştirilen öneriler aşağıda sunulmaktadır. Öneriler geliştirilirken, uluslararası iyi uygulamalardan hareketle, konuya ilişkin kamu müdahalesi yaklaşımından yararlanılmıştır (Şekil 16). Buna göre, başarılı bir program,

- Bilimsel yöntemlerin kullanılmasıyla tasarlanır;
- En nitelikli projelerin oluşmasını ve başvurusunu sağlayacak unsurlar barındırır;
- Nitelikli bir değerlendirme sürecine sahiptir;
- İzleme süreci, projelerin başarıyla yürütülmesini ve hedeflenen nitelikli çıktıları üretecek şekilde sonuçlanmasını sağlayacak biçimde yürütülür;
- Arzu edilen çıktıların elde edilip edilmediğini, bunların hedeflenen sonuç ve etkileri ortaya koyup koymadığını tespit etmek amacıyla düzenli olarak değerlendirilir.

Şekil 16. Kamu Müdahalesi Yaklaşımına Göre Program Tasarım, Uygulama, İzleme ve Değerlendirme Mantığı

Kaynak: Elçi, Ş. Kamu Destek Programları Çevrimi, İNOMER, 2014

İyi tasarlanmış bir programın girdileri ve uygulama süreci, uygulayıcı kuruluş tarafından kontrol altında tutulabilir. Hedeflenen sonuç ve etkileri elde edilebilmesi, uygulayıcı kuruluşun bu girdi kalitesini artırması ve uygulama sürecini başarıyla yürütmesine bağlıdır. Tüm bunlardan hareketle, Ajansın program tasarımının, projelerin, değerlendirme ve izleme süreçlerinin niteliğini yükseltmesi, programın başarısına ve bölgenin kalkınmasına sağlayacağı katkıyı artıracaktır.

4.1. Sonuçlar ve Çıkarılan Dersler

Değerlendirme çalışması kapsamında elde edilen bulgular ışığında aşağıdaki ana sonuçlar çıkarılmıştır:

- 2018 yılında yürütülen Turizm ve Endüstriyel Gelişme Mali Destek Programı, Onuncu Kalkınma Planı ve TRB1 Bölge Planı hedefleri ile doğrudan uyumludur. Programın amaç ve öncelikleri ulusal ve bölgesel planlar ile uyumlu olacak şekilde sade, açık ve anlaşılır olarak belirlenmiştir.
- Program bölgenin turizm potansiyelinin ve endüstriyel üretimin güçlendirilmesine odaklanarak bölgenin ve bölgedeki hedef kitlelerin ihtiyaçlarına hitap etmiştir. Programa bölge illerinin tümünden (Bingöl, Elazığ, Malatya ve Tunceli) başvuru gerçekleşmiş ve program kapsamında illerin tamamı desteklenmiştir.
- Ajans tarafından programın tanıtım faaliyetleri başarılı ve etkin şekilde yürütülmüştür. Yararlanıcıların programdan Ajans vasıtasıyla haberdar olması, Ajansın bölgedeki hedef kitlesi tarafından tanınırlığının yüksek olduğunu göstermektedir.
- Programın finansal unsurlarından hibe miktarı ve destek oranı bölgenin ihtiyacını karşılayacak düzeydedir. Programın satın alma, proje başvuru ve yürütme süreçleri olumlu değerlendirilmiştir. Program süreçlerinde yaşanan zorlukların aşılmasında yararlanıcıların Ajans uzmanlarından aldığı bilgiler ve destek etkili olmuştur.
- Program sayesinde bölge turizminin geliştirilmesi amacıyla restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmiş, rekreasyon ve çevre alanları düzenlenmiş, alternatif turizm tesisleri kurulmuş/modernize edilmiş, taşınmaz kültür varlıkları turizme kazandırılmış, turizm portalı hazırlanmış ve turizm destinasyonları geliştirilmiştir. Ayrıca, bölgenin endüstriyel üretimde ortak kullanım alanlarının geliştirilmesine yönelik olarak Organize Sanayi Bölgelerine yatırım yapılmış, hizmetlerden faydalanan işletme sayısı artırılmış, laboratuvar veya ortak kullanım alanları geliştirilmiştir.
- Program yararlanıcıları genel olarak proje amaçlarını gerçekleştirmeyi başarmıştır. Destek ile oluşturulan altyapı/üstyapılar ve hizmetler 2023 yılı itibarıyla kullanılabilir durumdadır. Ayrıca, desteklenen projeler sayesinde kurumlar girdi artımsallığı ve davranışsal artımsallık elde etmişlerdir. Buna göre, yararlanıcıların proje geliştirme ve yürütme kapasitelerinin gelişmesine paralel olarak, program sonrasında başka kurum ve kuruluşların desteğinden faydalanan yararlanıcı sayısı program öncesine göre daha yüksektir.
- Son dönemde yaşanan depremler, COVID-19 salgını ve ekonomik koşullar proje çıktılarının kullanımında veya yürütülen faaliyetlerde olumsuz etkilere sebep olmuş olsa da bölgede projelerden elde edilen kazanımların uzun vadede süreceği öngörülmektedir.

4.2. Öneriler

Programa dair geliştirme önerileri aşağıda sunulmuştur.

- Yararlanıcılar tarafından dile getirilen ve getirilemeyen ihtiyaçların, sorunların ve zorlukların düzenli olarak bilimsel yöntemlerle tespit edilmesi ve bu doğrultuda program tasarımlarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla, Ajansın tasarım öncesinde, hedef alınan kurumların ihtiyaçları konusunda kapsamlı araştırma faaliyeti gerçekleştirilmesi önerilmektedir.
- Program tasarımlarının, program etki yollarının belirleneceği bir değişim teorisinin⁶ hazırlanmasıyla gerçekleştirilmesi ve buradan elde edilen veriler ışığında performans göstergelerinin belirlenmesi izleme ve değerlendirme faaliyetlerinin verimliliğini artıracaktır.
- Program performans göstergelerinin değişim teorisine bağlı olarak faaliyet, çıktı, sonuç ve etki sınıflandırmasıyla açık ve net biçimde ve birbirinden bağımsız olacak şekilde kurgulanması programın daha sağlıklı izlenmesini değerlendirmesini sağlayacaktır.
- Program izleme verilerinin göstergelere bağlı olarak yıllar bazında zaman serileri oluşturacak şekilde toplanmasını sağlayacak bir sistemin kurulması; çıktı göstergelerine ait verilerin projelerin bitiminde, sonuç göstergelerine ait verilerin ise projelerin bitiminden en az 1 yıl sonra yararlanıcılardan alınması programların daha detaylı değerlendirilmesi ve bölgeye olan etkilerin daha verimli ölçülebilmesini sağlayacaktır. Bu aşamada hedefe ulaşamayan performans göstergelerinde bunun sebeplerinin neler olduğuna dair verilerin de güncellenmesi önerilmektedir.
- Proje başvurularının niteliğini artırmak için bölge illerinde ve ilçelerinde düzenlenen bilgilendirme toplantılarını artırmak faydalı olacaktır. Ayrıca, proje hazırlık sürecine yönelik çevrimiçi eğitimler tasarlayıp uygulamak ve bu süreci kısa videolarla anlatmak, maliyet-etkin çözümler arasında yer alabilir.
- Ajans duyurularının etkinliğini artırmak için, tanıtım ve bilgilendirme faaliyetlerinde yerel medyanın daha aktif kullanılması önerilmektedir.
- Programın bölge üzerindeki etkisini artırmak amacıyla, projelerin sürdürülebilirlik çalışmalarının güçlendirilmesi ve tanıtım faaliyetlerinin sürekliliğini sağlamak için alınacak önlemler değerlendirilmelidir.

⁶ Değişim Teorisi, programın girdileri ve aktiviteleri ile öngörülen çıktı, sonuç ve etkilerinin ve de bunlar arasındaki ilişkisel yolların tespitini sağlayan bir tasarım aracıdır. Bu sayede programın hedefleri ile ortaya konması beklenen çıktı, sonuç ve etkiler (“neticeler”) arasındaki ilişkiler tanımlanır. Öngörülen neticelerin elde edilmesi için gereken kaynak ve aktivitelerin doğru belirlenmesi sağlanır; bunlar üzerinde etkisi olabilecek dış etkenler ve riskler belirlenir ve program uygulanırken dikkate alınmak üzere risk yönetim çerçevesi hazırlanır; programın izlenmesinde kullanılacak göstergeler, bunlara dair hedefler ve bu göstergelerin toplanması için gereken yöntemler belirlenir.

Kaynaklar

- Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), T.C. Kalkınma Bakanlığı
- T.C. Fırat Kalkınma Ajansı, TRB1 Bölge Planı, 2014-2023
- T.C. Fırat Kalkınma Ajansı, 2018 Yılı Turizm ve Endüstriyel Gelişme Mali Destek Programı Başvuru Rehberi
- 2018 Yılı Turizm ve Endüstriyel Gelişme Mali Destek Programı Kapanış Raporu, T.C. Fırat Kalkınma Ajansı
- TRB1 Düzey 2 Bölgesi 2018 Yılı Faaliyet Raporu, T.C. Fırat Kalkınma Ajansı
- Elçi, Ş. (2014) Ar-Ge ve İnovasyon Destek Programlarının Değerlendirilmesi ve Etki Analizi, “Ar-Ge ve İnovasyon Programlarında Değerlendirme ve Etki Analizi”, R. Akpınar, ed.
- Elçi, Ş. Kamu Destek Programları Çevrimi, İNOMER, 2014
- Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, T.C. Resmi Gazete, 27048, 8 Kasım 2008